Radu-Mihail Atanasov

VALORILE PERFECTULUI COMPUS ÎN MEGLENOROMÂNĂ

Printre timpurile trecute ale indicativului din meglenoromână (imperfectul, perfectul compus, perfectul simplu, mai mult ca perfectul) cel mai des este folosit perfectul simplu. Perfectul simplu a fost înlocuit într-o zonă mare din subdialectele dacoromâne (Moldova, mare parte a Transilvaniei, Maramureş)[1] cu perfectul compus. S-a menţinut în partea de sud şi sud vest a ţării (Muntenia, Banat, Crişana, dar mai ales în Oltenia) în dialectele româneşti sud-dunărene se păstrează foarte bine în aromână[2] şi în meglenoromână[3] pe când istroromâna[4] l-a pierdut complet, probabil sub influenţa slovenei şi croatei. Printre limbile sud-slave acest timp este foarte viu în macedoneană[5], bulgară[6], albaneză[7], greacă[8].

Perfectul simplu este un timp trecut prin excelenţă a cărui acţiune este concepută ca total terminată şi la a cărei desfăşurare noi suntem martori oculari.

Spre deosebire de perfectul simplu, perfectul compus în meglenoromână are o sferă de întrebuinţare mai redusă, şi ceea ce este şi mai important, este faptul că a căpătat nişte valori specifice de care ne vom ocupa mai pe larg în continuare.

Perfectul compus în meglenoromână se prezintă sub o dublă formă şi anume:

1. **perfect compus cu topica normală** a elementelor care alcătuiesc această perifrază: *verb auxiliar* + *participiu trecut.*

2. **perfect compus inversat**, în care verbul auxiliar vine după participiul trecut.

Auxiliarul care face parte din perfectul compus cu topica normală este verbul *vẹ́ári* „a avea” şi el a păstrat formele pline „comune cu ale verbului *vẹ́ári : am, aị́, ári, vem* / *vị́ếm, veţ* / *vị́ếţ, aụ.* Mai rar, ca auxiliar apare şi verbul *íri* „a fi”: *săm, ị́eş, ăị́, im, ịţ, să,* sub influenţa limbii macedonene.

[1] *Enciclopedia limbii române* (coordonator M. Sala), Bucureşti, 2001, p. 426.
[2] Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*, Bucureşti, 1932, p. 454–463.
[3] Th. Capidan, *Meglenoromânii. I.* Bucureşti, 1925,p. 163–166. Vezi şi P. Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, 2002, p. 240–243.
[4] *Enciclopedia limbii române* (coordonator M. Sala), Bucureşti, 2001, p. 426.
[5] Blaže Koneski, *Gramatika na makedonskiot literaturen jazik*, Skopje, 1982, p. 420–425.
[6] Léon Beaulieux, *Grammaire de la langue bulgare*, Paris, 1950, p. 198–199.
[7] *Fonetika dhe Gramatika e gjuhës së sotme letrare shqipe*, Tiranë, 1976, p. 266–268 (lucrare colectivă, Academia Albaneză de Ştiinţe).
[8] André Mirambel, *Grammaire du grec moderne*, Paris, 1949.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

Participiul în combinaţie cu auxiliarul *vẹári* este invariabil în graiurile din Ľumniţă, Cupă, Oşiń, Birislăv şi Lunḑiń: *am căntát*, pe când în graiurile din Umă şi Ţărnareca el are suport vocalic „feminin” *ă*: *am căntátă.*

1. PERFECTUL COMPUS VERB AUXILIAR + PARTICIPIUL TRECUT

1.1. Perfectul compus cu topica normală exprimă o acţiune verbală care a avut loc în trecut fără să avem o idee despre momentul când ea s-a desfăşurat, cum este cazul cu perfectul simplu. O astfel de nuanţă este percepută în primul rând în frazele unde nu apar alte cuvinte cu înţeles temporal care pot determina mai de aproape momentul desfăşurării acţiunii. De exemplu, în fraza *ăţ am zis(ă) s-nu ti joţ cu ɟăl*, acţiunea care s-a desfăşurat în trecut nu este legată cu nimic de un moment cât de cât determinat al comunicării faptului. Dacă această frază este exprimată prin perfectul simplu *ăţ ziş s-nu ti joţ cu ɟăl,* imediat avem o idee mai precisă despre momentul desfăşurării acţiunii, la care putem adăuga şi alte cuvinte spre a determina acest moment ca : *moɟa* „adineauri”*, ăngădias* „adineauri”*, ăntru un sat* „acum o oră”.

1.2. Prin acest tip de perfect compus putem exprima deci o acţiune atestată, trăită de noi şi nu povestită de o altă persoană. O astfel de întrebuinţare a perfectului compus este legată în primul rând de persoana 1. Spre ilustrare dăm următoarele exemple: *ɟo şi ăn Fránţiɟa am sirbítă căḑva ań,* „eu şi în Franţa am lucrat câţiva ani”; *Ună sútă di or ăţ am spús(ă) s-nu ti joţ cu fócu,* „ţi-am spus de o sută de ori să nu te joci cu focul”; *Mi am dus(ă) prin ţọáti cătúnili si ubidés fẹátă di muľári şi nu flaɟ,* „m-am dus prin toate satele să caut fată de soţie şi n-am găsit”. Dacă în aceste fraze înlocuim perfectul compus cu perfect simplu, imediat vom presupune un anumit moment din trecut când a avut loc acţiunea.

1.3. Perfectul compus cu topica normală poate exprima şi o acţiune care a avut loc într-un trecut apropiat (în decursul de 24 de ore) la care noi n-am fost martori oculari, dar rezultatul ei este vizibil în prezent. Spre exemplu: *ɥá ári mẹárs(ă) múltă plọáɟă di pimíntu ăɟ cắtă* / *cọ́ta ud* „aici a plouat mult de pământul este atât de umed”; *ăldi Crăsti oɥ aɥ vădít(ă) ódrina* „(se vede că) alde Cristea au irigat via”; *ţíşta ɥámiń aɥ trigírát(ă)* „(sunt semne că) oamenii aceştia au treierat”, sau în exemplul *eɟ, năfọáră ári mẹárs(ă) nẹáɥă!,* „e, afară a nins!” o constatare şi mirare plăcută la ieşirea dintr-o sală de cinema după ce am vizionat un film. De fapt, aici avem o acţiune verbală constatată de noi ulterior, dar nu şi în momentul desfăşurării ei.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

1.4. În alte cazuri această acţiune poate fi presupusă prin unele dovezi pe care le constatăm după ce au fost săvărşite de către o altă persoană: *ţísta fičóru ăi̯ vinít di la scăl'ó, ári măncátă şi i̯ără si ári dus(ă) la jucári,* „copilul acesta a venit de la şcoală, a mâncat şi iar s-a dus la joacă”. Acest lucru se poate presupune prin ghiozdanul lăsat în camera lui, prin tortul mâncat din frigider şi prin absenţa lui.

1.5. Perfectul compus se foloseşte şi atunci când numai presupunem că o anumită acţiune poate avea loc: *du-ti să vez, po̯áti găl'ína ári fat ou̯,* „du-te să vezi, poate găina a ouat”; *la ţísta om ăl'-ţi ári fátă vrin lúcru nibún di cắta ăi̯ ăn gă i̯ lé,* „omului acestuia i s-a întâmplat ceva rău atât este de îngrijorat”.

1.6. Acest timp se poate folosi cu sensul de viitor anterior: *fuzíţ curún din víńă pắnă căn n-o̯ári vinítă (nu-i̯ vinít) să i̯ bíi̯ a,* „fugiţi repede din vie până când n-a venit proprietarul”.

2. PERFECTUL COMPUS CU TOPICA INVERSATĂ

2.1. Perfectul compus inversat este o perifrază în care verbul auxiliar *ve̯ári* stă după participiul trecut: *căntát-ăm.*

Formele auxiliarului apar schimbate în comparaţie cu cele ale verbului plin: *-ăm, -ăi̯, -ău̯, -ăm, -ăţ, -ău̯.* Menţionăm că participiul trecut *fost* de la verbul *íri* apare numai în perfectul compus cu topică inversată.

2.2. Acest timp se foloseşte când comunicăm o acţiune care ne este relatată / povestită de altcineva. Această valoare a perfectului compus inversat apare în general la persoanele a II-a şi a III-a, dar, când comunicăm ceea ce alţii au spus despre noi, ea apare şi la persoana 1. Este vorba de funcţiile pe care, cu timpul, le-a căpătat perfectul compus meglenoromân şi în special cel în forma sa inversată, prin care, după cum am menţionat deja, se exprimă o acţiune verbală povestită de o altă persoană, adică la a cărei desfăşurare n-am fost martori oculari. Punctul de plecare cu privire la această valoare a perfectului cu topică inversată în meglenoromână este limba turcă. Deşi structura acestei limbi este cu totul deosebită, fiind o limbă aglutinantă, care în general a furnizat un lot considerabil de cuvinte în toate limbile balcanice, influenţa ei s-a resimţit şi în structura verbală a câtorva dintre limbile balcanice ca bulgara, macedoneana şi albaneza. Dintre dialectele româneşti, fenomenul este cunoscut nu numai meglenoromânei, ci şi în graiul aromân din Ohrid şi Struga[9], de tip fărşerot, care a suferit o influenţă din partea limbii albaneze. Este bine cunoscut că, încă din cele mai vechi texte scrise în limba turcă, care

[9] M. Markoviḱ, *Aromanskiot i makedonskiot govor od ohridsko-stru kiot region*, Skopje, 2007, p. 141–142.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

datează din secolul VII-lea al erei noastre, se remarcă opoziţia între cele două forme verbale ale perfectului, una terminată în *ti, di* şi care arată că povestitorul a fost martor ocular la desfăşurarea acţiunii, şi cealaltă terminată în *miş,* exprimând o acţiune verbală la desfăşurea căreia povestitorul n-a fost martor ocular, ci i-a fost transmisă de altcineva. Fenomenul fiind cunoscut şi în limbile balcanice menţionate mai sus şi care fac parte din nucleul uniunii lingvistice balcanice, este greu de precizat în ce sens au mers influenţele cu privire la acest fenomen în limbile respective, însă este cert că el îşi are originea în limba turcă. Spre exemplu, dacă luăm fraza *Petri dărăʼ múltu muşátă cásă ăn Umă* „Petre a făcut o casă foarte frumoasă în Umă" (maced. *Petre napravi mnogu ubava kuḱa vo Uma*), aici comunicăm un fapt care ne este bine cunoscut, de care nu ne îndoim sau pe care nu-l presupunem. Noi am văzut casa aceasta cu ochii noştri. Această frază poate fi exprimată şi altfel: *Petri dărát-ău múltu muşátă casă ăn Umă*, pe care o traducem la fel „Petre a făcut o casă foarte frumoasă în Umă" (maced. *Petre napravi**l mnogu ubava kuḱa vo Uma***), însă aici sensul în meglenoromână este schimbat şi presupune o acţiune verbală povestită de către cineva, de unde aflăm că „Petre a construit o casă foarte frumoasă în Umă", fără că noi să ştim ceva direct despre acest fapt. Noi comunicăm altor persoane ceea ce am auzit. În asemenea cazuri, în traducerea românească se poate adăuga „am auzit că / am aflat că / se spune că / se zice că Petre a făcut o casă foarte frumoasă în Umă".

2.3. Perfectul compus inversat *dărát-ău* în această frază poate exprima atât o acţiune verbală trecută, terminată, cât şi o acţiune prezentă. Putem deci traduce şi „(am auzit că) Petre construieşte o casă foarte frumoasă în Umă".

2.4. Perfectul compus inversat este foarte des folosit în naraţiune când acţiunea verbală este concepută ca relatată de o altă persoană. De obicei poveştile populare încep cu formula *ăş fost-ău ună ṷáră...* „a fost odată..": iată câteva exemple extrase din textele lui Candrea[10] şi Capidan[11]: *aş fost-aṷ vrină ṣră trei luvač..*, 'au fost odată trei vânători' (Candrea, Texte, 277, XXIV, 1); *Fost-aṷ vrină ṣră un om mult linos* 'a fost odată un om foarte leneş' (Candrea, Texte, 281, XXVIII, 1); *un om ăş vut-aṷ ună taiṭă di doi fičor, ună fṭă, mulari-sa şi babă-sa* 'un om a avut o familie de doi băieţi, o fată, soţia sa şi soacră sa' (Capidan, *Meglenoromânii II,* 50, 22.1.).

2.5. Perfectul compus inversat, folosit la persoana 2 sg. şi pl. poate exprima mirarea vorbitorului referitoare la o acţiune sau stare la care nu se aştepta şi care s-a desfăşurat în trecut sau se desfăşoară încă în prezent. Spre exemplu: *tu fost-ăi*

[10] I. A. Candrea, *Texte meglenite*, în *Grai şi suflet, I*, 1923–24.
[11] Th. Capidan, *Meglenoromânii II*, Bucureşti, 1928.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

múltu vut bră! „tu eşti foarte bogat, măi!”; „tu ai fost foarte bogat, măi!” (cf. maced. *Ti si bil mnogu bogat, be!*").

Aşa cum am menţionat mai sus, şi graiul aromân din Ohrid şi Struga, sub influenţa albanezei, a creat un tip de perfect compus inversat aglutinat, având ca elemente participiul trecut aromân şi elementul albanez *ka* (formă unică pentru toate persoanele) care este de fapt persoana a III-a prez. de la verbul *kam* „a avea”: *Santa fus-ka yinit di tu Amerikíjă* „(am auzit că) Santa a venit din America”. Albaneza este limba în care, în cazul de faţă, se poate vorbi de un mod aparte cunoscut sub denumirea de admirativ (mënyrë habitore)[12]. Acest mod este reprezentat prin patru timpuri: prezentul, imperfectul, perfectul compus şi mai mult ca perfectul, dar cele mai folosite sunt prezentul şi perfectul compus. Admirativul din albaneză a fost în atenţia mai multor lingvişti albanezi şi străini printre care menţionăm pe A. Dozon, G. Weigand, N. Jokl, Kr. Sandfeld, Shaban Demiraj, M. Domi, Pekmezi, Z. Osmani etc.

În continuare, spre a ilustra mai bine cele spuse mai sus, citǎm un text în meglenoromână cu perfectul compus inversat şi versiunile lui în macedoneană, turcă şi albaneză, unde el apare cu aceeaşi valoare:

– **în meglenoromână în graiul din Umă)**:

Vrin om **fost-ăţ** dúpu lęámni ăn múnti. Dúpu ţi li **dunát-ăţ,** li **lat-ăţ** pri númiri şi **ḱinisit-ăţ** cătră căsăbá ca s-li víndă. Lęámnili **fost-ăţ** múltu lúnḑă şi díntru ţęá cătărắţ şi sắldi **vicăít-ăţ:**

– Vigľáţ-vă! Vigľáţ-vă!

Un om fudúl, cári tunţęá **tricut-ăţ** prin cáli nu **vrut-ăţ** si trăgă la párti şi lęámnili ăľ li **zăcăčit-ăţ** rúbili şi-ľ li **rupt-ăţ.** Fudúlu si **ănvirnát-ăţ** şi ăl **dat-ăţ** ţăl ómu la sud ca si-ľ li plătęáscă rúbili. Căn **júns-ăţ** la sudíjă, ţísta ăľ **ăntribát-ăţ** di cắtiva or si-ľ spúnă cum si **fat-ăţ** ţăl lúcru. Ămă ómu cu lęámnili sắldi **tăcút-ăţ**.

Sudíja ăľ **zis-ăţ** la fudúlu:

Ţi ńă-l aj dúsă ţísta om mut? Cum s-mi ănţilég cu jăl? Níţi údi, níţi lăfęáşti!

Nu-j mut, guspudín sudíjă, sắldi că şi si fáţi!

A, tu di ju ştij că nu-j mut? – **ăntribát-ăţ** sudíja.

Ami căn li purtá lęámnili prin cáli cu glásu pắnă ăn ţer sắldi vicăjá:

„Vigľáţ-vă! Vigľáţ-vă!”

– **în turcă**:

Bir adam odun yapmak için ormana **gitmiş**. Odunları topladıktan sonra **yüklenmiş** ve satmak için kente **gitmiş**. Odunlar uzunmuşlar, bunun için de:

[12] *Gramatika e gjuhës shqipe*, Akademia e shkencave e Republikës së Shqipërisë, Tiranë, 1995, p. 291.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

– Dikkat edin, dikkat edin-diye sesle bagırıyormuş.

O anda yollardan geçen gururlu bir adam kenara çekilmek **istememiş** ve odunlar, elbiselerini tutarak yırtmışlar. Gururlu adam buna çok kızmış ve hakeme giderek, elbiselerini ödemek için dava açmış. Hakemin karşısına çıkınca hakem, olayı nasıl olduğunu anlatmasını rica **etmiş**. Fakat, odunçu daima **susuyormuş**.

Hakem gururlu adama dönerek:

– Bana bu dilsiz adamı neye getirdin? Bununla nasıl anlaşacağın? Ne duyar ne konuşur?

Dilsiz degildir, hakem bey kastten öyle yapılıyor!

Dilsiz olduğunu nereden bilirsin? – diye **sormuş** hakem.

Yolda odunları taşırken var sesi ile:

„Dikkat edin, dikkat edin" diye bağırıyordu.

– **în macedoneană**:

Nekoj čovek **bil** po drva vo gorata. Otkako gi **nabral**, gi **naramil** i **trgnal** kon gradot da gi prodava. Drvata **bile** moşne dolgi, pa zatoa toj postojano i moşne silno **vikal**:

– Vardete se! Vardete se!

Eden gordelivec, koj vo toj mig **minuval** po ulicata, ne **sakal** da se trgne nastrana, pa drvata mu gi **zakačile** aliştata i mu gi **skinale**. Gordelivecot se **nalutil** i go **dal** čovekot na sud za da mu gi plati aliştata. Koga **doşle** pred sudijata, toj gi **praşal** nekolku pati da mu objasnat kako se **slučila** taa rabota. No drvarot postojano **molčel**.

Sudijata mu **rekol** na gordelivecot:

– Zōşto si mi go **dovel** ovoj nem čovek? Kako ќe se razberam so nego? Nitu sluşa, nitu zboruva!

– Ne e nem, gospodin sudija, samo taka se pravi!

– A od kade zmaeş deka ne e nem? – **praa̋al** sudijata.

– Pa.koga gi noseşe drvata po ulicata, vikaşe na siot glas: „Vardete se! Vardete se!"

– în albaneză:

Një njeri **paska qenë** në pyll për dru. Pasi i **paska mbledhur** drutë, i **paska ngarkuar** dhe **qenka nisur** për në qytet që t'i shesë. Drustë **paskan qenë** të gjatë, prandaj ai vazhdimisht dhe shumë fort **thërriska**:

Ruajuni! Ruajuni!

Një njeri krenar, i cili në atë cast **paska kaluar** atypari, **nuk paska dashur** të largohet menjanë, kështukë drutë i **qenkan ngecur** te rrobat dhe ia **paskan grisur**. Ky njeriu krenar **qenka hidhëruar** dhe e **paska paditur** në gjyk këtë tjetrin që t'ia

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)

paguajë rrobat. Kur **paskan ardhur** përpara gjukatësit, ai i **paska pyetur** disa herë se si **paska ngjarë** kjo punë. Por druvari tërë kohën **paska heshtur**.

Gjykatësi i **paska thënë** njeriut krenar:

– Ç'ma ke sjellur këtë memec? Si do të merrem vesh me të? As dëgjon e as flet!

– Nuk është nemec, zotëri gjykatës, por shtiret i tillë!

– Po prej ku e di ti që nuk është nemec? – **paska pyetar** gjykatësi.

– Epo, kur i bartte drutë nëpër ruggë, sa kishte në kokë thërriste: „Ruajuni! Ruajuni!

În concluzie, putem delimita trei situaţii în prezentarea unei acţiuni verbale, ilustrându-le prin exemplul următor:

1. *Górgi viní din America* „Gheorghe a venit din America” (eu l-am văzut când a venit, am fost martor ocular la acest eveniment); este vorba de o afirmaţie categorică şi o astfel de acţiune este prezentată prin perfectul simplu;

2. *Górgi ári vinítă din America* „Gheorghe a venit din America” (eu nu l-am văzut când a venit, dar acuma îl văd / constat că a venit); este vorba de o constatare proprie, nu relatată de altcineva, şi ea este exprimată prin perfectul compus cu topică normală;

3. *Górgi vinit-ău din America* „(mi-au spus că) Gheorghe a venit din America” (eu nu l-am văzut când a venit şi nici până în momentul de faţă nu l-am văzut, ştiu numai că a venit din America după ceea ce mi s-a spus); este vorba de o informaţie transmisă de altcineva şi o astfel de acţiune poate fi exprimată numai prin perfectul compus inversat.

LES VALEURS DU PASSÉ COMPOSÉ EN MÉGLÉNOROUMAIN

(Résumé)

Le passé composé en méglénoroumain se présente sous une double forme, à savoir: passé composé avec l'ordre normal des éléments constitutifs c'est-à-dire *verbe auxiliaire + participe passé* et passé composé à éléments inversés : *participe passé + verbe auxiliaire.* Le passé composé avec la topique normale peut exprimer une action passé sans avoir une idée du moment de son déroulemet, ou bien une action récente dont le résultat est visible dans le présent ou encore une action supposée.

Le passé composé avec la topique inverse exprime uniquement une action relatée par une autre personne, action qui s'est déroulée dans notre absence où nous n'étions pas des témoins oculaires. Cette particularité du passé composé inversé est présente également dans le bulgare, le macédonien, l'albanais et dans le parler aroumain de Ohrid et Struga, sous l'influence de ce dernier. Le phénomène tire son origine de la langue turque.

Cuvinte-cheie: meglenoromână, perfect compus cu topică normală, perfect compus inversat, influenţă turcă.

Mots-clés: méglénoroumain, passé composé avec topique normale, passé composé inversé, influence turque.

BDD-A544 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 19:22:44 UTC)